

Жаклина Дувњак Радић

УМЕТНОСТ СВАКИДАШЊИХ СТВАРИ

(Карл Маркус Гаус: *Авантуристичко путовање кроз моје собе*, с немачког превела Емина Перуничић, Академска књига, Нови Сад, 2023)

Познат по свом ерудитско-аналитичко-есејистичком писању, Карл Маркус Гаус и у овој новој књизи клизи углачаним језичким изразом по сувој стварности. *Авантуристичко путовање кроз моје собе* је нефикционална, жанровски хетерогена проза, амалгам енциклопедијског знања и минуциозно аналитичког посматрања живог и неживог света, предмета, људи, друштва, историјских догађаја. Карактеристичан есејистички наратив обогаћен мноштвом репортажних информација, анегдота и портрета, писац овога пута ставља у јасно изражен аутобиографски рам сопствене интензивне породичне историје. Притом наставља да пише свој омиљени жанр – културно-историјски путопис, мада се овог пута, технички говорећи, уопште не креће и не путује физички.

Ова хибридна књига се може посматрати као фингирани, контемплативни путопис с елементима аутобиографизма и историцизма, при чему све то стоји у функцији самосвесног есејистичког наратива којим Гаус, попут Монтења, речито и „слободно казује своје мишљење о свим стварима”. Иако те ствари у овом случају чине његов лични животни простор, предмети о којима пише, а који се налазе у собама његовог стана, заправо су у функцији навигације кроз флуидну композицију књиге. Сваки предмет јесте једна прича, или боље рећи – један оглед, путовање кроз приватну историју, али и кроз друштвене и историјске процесе у реалним просторима Европе и целог света. Из сваког појединачног предмета којим се бави, Гаус филозофски реалистично индукује разне феномене културе и историје са хуманистичком „друштвеном свешћу”, неосетно нас наводећи да поставимо себи различита питања и можда дођемо и до неких политичких, идеолошких, филозофских и естетичких закључака, чак и из оних предмета који нам на први поглед делују банално. Управо та слобода избора обзнањује вредност појединачног људског искуства и личног система вредности, као и непостојање граница простора и времена у сабиралишту свега онога што је вредно нашег сећања и памћења.

Пишчево је путовање ментално, понекад чак и сентиментално – онолико колико је сентиментално свако сећање и оживљавање прошлости – а станице на том путу диктирају неки сасвим обични предмети који се налазе у различитим собама његовог стана. Поступак писања оваквог путописа могао би се назвати манири-

стичким, јер је писац инспирацију нашао у књизи *Путовања око моје собе* француског аристократе, професионалног официра и авантуриста Гзавијеа де Метра, који је, и поред неколико написаних књига о далеким путовањима по Европи, славу стекао управо захваљујући овој невеликој књизи од стотинак страница. Написана крајем осамнаестог века, током четрдесет два дана Де Метровог принудног боравка у кућном притвору, књига пародира тада веома популарне путописне романи о стварним или измишљеним авантурама у далеким крајевима. Гаусова књига свакако није пародија, те је ова врста методолошког утицаја ограничена на формалну структуру, тим пре што је путопис у међувремену прешао дуг пут од фиктивних авантура у далеким, егзотичним земљама до једне од омиљених књижевно-документарних врста. Ипак, остаје утисак да се овим концептом писац имплицитно руга савременој наметнутој обавези путовања, које је изгубило ону драж привилегованости и авантуре какву је некад имало.

Идеја физичког непутовања у функцији је откривања оног другог, суштинског, духовног путовања у мислима, које је потенцијално бескрајно, јер не робује ни временској линеарној оси ни просторним димензијама. Приповедни мизансцен је фактографски, али ипак већ од прве реченице читаоца уводи у обећану авантуру из наслова – у митско трагање за „златним руном” свеопште повезаности. Од безброј могућих почетака овакве једне приповести, Гаус бира да нас, нимало случајно, уведе у тунел „Зигмундстор, који Салцбуржани одувек зову Ној-тор”. Тај тунел у стварности води до његове улице и стана, али симболички наговештава промену фокуса и једно интензивно, хиперселективно опажање, готово микроскопску анализу објективизованог света, који у својој историјској и предметној конкретизацији носи богатство реалних, али и асоцијативних и симболичких веза. Посматране „тунелским” видом обичне ствари добијају нова значења, те тако и Гаусов стан у два нивоа изгледа као „преврнути брод” – а брод је управо оно што је неопходно за једно аргонаутско и истраживачко путовање, и уопште свако путовање које претендује да се назове авантуристичким. Писац нам потврђује да су стан и неколико соба, један омеђен простор у којем је физичко кретање ограничено, сасвим довољни да нас поведу на пут кроз простор и време и испричају мноштво прича које у тридесет два поглавља покрећу свакидашњи и мање свакидашњи предмети: перорез, кофер, салвете са монограмом породице његове жене, радни сто, шоља за чај, пепељара, полице за књиге и библиотека од десет хиљада томова, бројне слике на зидовима, једна обична кошуља, стари мајчин кувар, колекција капа за туширање, прозори и околне грађевине, зидни сат, нож за хлеб..

Анегдотске приче о предметима за свакодневну употребу у власништву пишчеве породице плету разгранату мрежу његове породичне историје и породичне историје његове жене, урођену у ковитлац светске историје, али тај аутобиографизам не потиरे доминантни спољашњи свет који је прави предмет његовог истраживања. Тако перорез фирме „Хачек”, којим његова породица отвара писма, писца (и читаоце) води у историјат не само ове компаније већ и у настанак концепта радничких насеља, који су скоро сто година пре данашњег Гугла патентирала браћа Бата у Чешкој, направивши први град за своје запослене, по архитектонским принципима функционалности, одређен потребама њихове невероватно успешне фабрике

обуће. Град Злин, који су браћа Бата изградила између два светска рата, био је оно што се називало „градом новог човека”, чији је живот у потпуности подређен раду и корпоративним интересима компаније која је град подигла. Са друге стране, једна мајица коју је писац добио на поклон, с одштампаном, овдашњим читаоцима добро познатом фотографијом југословенског, партизанског хероја Стјепана Филиповића, биће покретач огледа о херојству, историјској правди и политичкој неправди, политичком бунту, грађанској (не)послушности, али и културној индустрији.

Једна од кључних тема ове књиге, али и целог пишчевог опуса, јесте пропадање мањинских заједница средње и југоисточне Европе, коју је најобухватније обрадио у књизи *Еврољани у изумирању*. Овај правац писања и истраживања умногоме је одређен његовим пореклом и гранама породичног стабла које са женине стране воде до Јужног Тирола, а с његове до Војводине. Чињеница да је потекао из једне мале заједнице „у расејању”, заједнице Подунавских Шваба, која је генерацијама раније у улмским кутијама низ Дунав доспела до Бачке, да би се тамо развијала све до краја Другог светског рата, а потом 1945. била принуђена да се поново сели, Гауса нагони да се бави рубним деловима Европе с посебним осећајем за колективни простор и време. Војводину је иначе посетио и посебно тематизовао, поред Молдавије, Бугарске и Хрватске, у књизи *У музеју огбачене бугућности* (и ово дело је објавила „Академска књига”). Заинтересован за дух историје и судбину европских аутсајдера, евроцентрични Гаус и у овој књизи, на свој ненаметљив, али постојан начин промовише идеје хуманизма и мултикултуралности (за које је, уосталом, прошле године добио и Лајпцишку књижевну награду за европско разумевање). Док нас води кроз собе свог стана, Гаус нас заправо води кроз цео свет, описујући друштвену, националну и културну разноликост, своје сусрете са другим културама, културну размену са страним писцима, интелектуалцима и уметницима, нарочито из средње и источне Европе, баш као и с обичним људима.

Чак и кад читаоцу открива и неке сасвим тривијалне, па и комичне моменте из свог живота (сазнајемо, на пример, да је писац страствени колекционар капа за туширање, које лови и сакупља по хотелима на својим многобројним путовањима), Гаус успева да створи ширу слику и изненади нас својим оштроумним запажањима. Такође, откривам и додатни субјективни пресек са пишчевим микрокосмосом – некако је узбудљиво сазнање да је пишчева мајка, пореклом из Футога, живела само неколико километара даље од мог места рођења, да писац има сличан систем распоређивања књига у својој кућној библиотеци као и ја (собама препуним књига „спасавамо будућност од оних који су насели на приче о њој”), да му на радном столу стоји мали глобус величине тениске лопте који на дну има резач за оловке, сличан оном који се налази и на полици мог сина. Управо такве ситне, наизглед безначајне ствари творе имагинарни заједнички простор у којем се плету нити блискости.

За Карла Маркуса Гауса, као ни за Монтења, нема великих и малих тема, јер свака тема може активно да учествује у „поретку културе”. Са готово религиозном посвећеношћу, Гаус се у овој књизи бави свакидашњим стварима јер верује да се у њима крије права уметност живота, или у техницизираној семантичкој варијанти – умеће живљења. Но тај фетишизам свакодневице не спречава га да нам врло вешто дâ до знања да се од света не може (и не треба) побећи чак ни кад се затворите у своју собу.